

Ne visa laba jāņuzāle jeb nedod latvānim mazo pirkstiņu

Jana Skrivļa-Čevere

Raksta tapšanu rosināja kādas mūsu laikraksta lasītājas iesūtītā vēstule:

“(.) Latvāni. Ir vēl diezgan daudz teritoriju, kur to nav nemaz, bet pēdējos gados ik pa laikam šur tur pa kādam jau parādās. Netālu no saviem īpašumiem, svešā jaunaudzē, jau divus gadus paši esam gājuši un nicinājuši pamanītos 1–2 latvāņus. Ok, tas nebija grūti, jo bija tik maz. Šogad tie jau ir vairāki desmiti, un tik vienkārši tas vairs nebūs. Un vai vispār mums tas būtu jādara un drīkstam svešā īpašumā “plosīties”. Paskatījos *Kadastrs.lv* – pieder juridiskajai personai. Nekad neviens pie tā īpašuma nav redzēts, nezina, ar ko sazināties. Rēķinā par zemes nodokli lejā bija drauds, ka, ja tiks konstatēti latvāni, būs sods. Bet kāds to kontrolē? Ko darīt mums, kas nevēlas, ka tie izplatās vēl vairāk un tā sērga nāk uz mūsu īpašumu? Kam ziņot? Kā risināt? Vēl jau nezied, bet tad jau būs par vēlu...”

Par latvāņu briesmām runā jau gadu desmitiem, bērnus brīdināja un baidīja jau tad, kad es biju bērns. Ja citi invazīvie augi, piemēram, lupīnas vai zeltslotiņas, ir vairāk vai mazāk smuki, tad latvānis ne tikai izspiež vietējās sugas, tā iznīdējot dabiskās pļavas un mainot ainavu, bet ir arī augumā ir pamatīgs un cilvēka veselībai bīstams.

Kas ir latvāņi

Latvāņi (*Heracleum*) ir no čemurziežu dzimtas ģints, kurā ir aptuveni 70 sugas, kuras ir izplatītas galvenokārt ziemeļu mērenā klimata reģionā un tropiskajos kalnos, no tām 29 sugas ir toksiskas.

18.–19. gs. Latvijā reģistrēta tikai viena savvaļas latvāņa suga – Sibīrijas latvānis (*H. sibiricum* L), kas ir augumā mazāks (50–180 cm) nekā Sosnovska latvānis un nesatur cilvēku veselībai kaitīgas vielas. 20. gs. 20.–30. gados Sibīrijas latvānis pat lietots kā garšaugu un ārstniecības augs.

Sosnovska latvānis (*Heracleum sosnowskyi* Manden) Latvijā parādījās, kad bijušās Padomju Savienības zinātnieki uzsāka pētījumus latvāņa kā vērtīga lopbarības auga ieviešanai, par vērtīgāko atzīstot tieši šo Kaukāzā savvaļā augošo augu, tā kā tas satur daudz ogļhidrātu un olbaltumvielu, bet maz kokšķiedras.

Tas ir 2–3 m augsts daudzgadīgs augs, kura lapa var būt pat līdz 1,5 m gara, bet stumbra diametrs var sasniegt 10 cm. Zieds atgādina milzīgu dilli un rada specifisku anīsa vai fenheļa smaržu, var būt līdz 50 cm diametrā un čemurā var būt līdz 100 tūkstošiem ziedu, no kuriem ienākas eliptiskas aptuveni 1 cm garas sēklas. Zied no jūnijā līdz augustam.

Jāatceras, ka Sosnovska latvāņa sula, kas var izdalīties no matiņiem uz stublāja vai kātiņiem, kā arī no bojātiem vai nogriežtiem augiem, ir fototoksiska – tai nonākot kontaktā ar ādu, ultravioleto staru (parasti – saules) ietekmē tiek aktivēta toksiska viela – furokumarīni, kas izraisa ādas kairinājumu, apdegumu, uztūkumu un sūrstošas, ūdeņainas un ilgi nedzīstošas čūlas aptuveni 15–20 stundu laikā pēc kontakta ar augu.

Visaugstākais furokumarīnu saturs konstatēts nenoeņotās vietās augošu latvāņu lapās jūnijā, kad arī ultravioletais starojums saules gaismā ir īpaši intensīvs. Pēc ziedēšanas visaugstākā furokumarīnu koncentrācija ir augļos. Pēc ādas saskares ar augu sulu, tā nekavējoties jānomazgā ar ziepēm un ūdeni, ja nepieciešams, apstrādājot kā termisko apdeguma brūci, kā arī jāsarģā no saules gaismas 72 stundas.

Līdz ar to, nodarbojoties ar latvāņu apkarošanu, vienmēr jābūt nodrošinātiem ar piemērotu aizsargtērpu, tāpat īpaši jāpieskata un jābrīdina bērni.

1965.–1970. gadā notika pētījumi par Sosnovska latvāņa ražību Madonas rajona Barkavas padomju saimniecībā, lauksaimnieciskai ražošanai tas pirmoreiz iesēts 1968. gadā, kad no PSRS Lauksaimniecības akadēmijas Karēlijas filiāles tika saņemts puskielogramms tā sēklu. Pirmais lauks 0,2 ha platībā tika apsēts pie Barkavas–Lubānas ceļa. 70. gados apsēti bija jau seši lauki, kopumā 40 ha platībā, lielākais – 15 ha.

80. g. beigās – 90. g. sākumā, sabrūkot kolhoziem, Sosnovska latvāņa izplatība Latvijā kļuva nekontrolējama. Nu tas ir plaši izplatījies pamestās zemēs, antropogēni ietekmētos (cilvēku būtiski mainītos vai radītos) biotopos, krūmos, skrajos mežos, ceļmalās, grāvmalās, ap upēm un cita veida ūdenstilpēm, ar kuru palīdzību latvānis efektīvi spēj izplatīt sēklas plašā teritorijā. Tas veido blīvas, plašas audzes, radot spēcīgu noēnojumu un izkonkurējot vietējās sugas.

Valsts augu aizsardzības dienests (VAAD) regulāri veic latvāņa izplatības noteikšanu un invadēto teritoriju uzmērīšanu. 2010. gada janvārī latvāņi aizņēma 10 230 ha jeb 0,16 % no Latvijas kopplatības. 2025. gada decembrī sniegtā informācija liecina, ka uzmērīta jau 11 601,67 ha liela teritorija: Latgalē tie ir 2641,4 ha, Rīgas reģionā – 2054,02 ha, Kurzemes reģionā – 1013,91 ha, Zemgales reģionā – 966,8 ha, bet līderos ir Vidzemes reģions ar 4925,54 ha latvāņu.

Par tās teritorijā augošajiem latvāņiem atbildīga ir pašvaldība

Koordinētai izplatības ierobežošanai VAAD devis iespēju piekļūt Invazīvo augu sugu izplatības datu bāzei pašvaldībām, ar kurām ir noslēgta vienošanās. Pašvaldības elektroniski saņem jaunāko un detalizētāko informāciju par uzmērītajām ar Sosnovska latvāni invadētajām teritorijām attiecīgajā novadā (gan kartogrāfisko, gan zemes valdītāju sniegto informāciju par plānotajiem ierobežošanas pasākumiem).

Ministru kabineta noteikumos Nr. 559 «Invazīvo augu sugas – Sosnovska latvāņa – izplatības ierobežošanas noteikumi» lasāms: «Valstspilsētas pašvaldība vai novada pašvaldība (turpmāk – pašvaldība) izvērtē saņemto informāciju un, ņemot vērā ar latvāni invadēto platību, organizē un koordinē latvāņa izplatības ierobežošanas pasākumus.» Pilns teksts – ej.uz/mklatvani.

Uzrunāju Krāslavas, Preiļu un Rēzeknes novada pašvaldības, vaicājot, cik nopietna problēma ir latvāņu izplatība novadā, kā situācija ir mainījusies un mainās pēdējo dažu gadu laikā, vai un kā reāli tiek risināta šī problēma pašvaldībai piederošajos un privātpašumos, kā rīkoties, ja latvāņi parādās un izplatās blakus esošā īpašumā un vai notiek cīņa arī ar citiem invazīvajiem augiem.

Atbildes sniedza tikai Preiļu novada pašvaldības vides pārvaldības vecākais speciālists GINTAUTS MINEIKIS:

Preiļu novada pašvaldībai piederīgās zemes platības, kas invadētas ar latvāņiem 2024. g. bija 31,29 ha, 2025. g. – 36,28 ha, bet 2026. g. – 36,43 ha. Relatīvais pieaugums saistīts ar papildu apsekošanu un precīzāku datu ieguvu. Lielākās invadētās platības ir Silajāņu, Rušonas un Riebiņu pagastā.

2023. gada beigās pašvaldībā izstrādāts un apstiprināts Sosnovska latvāņu izplatības ierobežošanas pasākumu organizatoriskais plāns Preiļu novadā 2024.–2029. gadam.

Kopš 2024. gada šī plāna ietvaros ik gadu tiek veikti pasākumi pašvaldības teritorijās – iepirkuma kārtībā tiek izvēlēti latvāņu apkarošanas pasākumu izpildītāji, līdz šim galvenokārt darbi veikti, izmantojot ķīmisko metodes.

Runājot par latvāņiem privātpašumos, 2024. gada 28. marta Preiļu novada domes sēdē apstiprināts “Preiļu novada Sosnovska latvāņa izplatības ierobežošanas pasākumu programma nolikums”. Granta programma izstrādāta, lai piecus gadus atbalstītu Preiļu novada iedzīvotājus un zemju īpašniekus Sosnovska latvāņu izplatības ierobežošanā. Tai var pieteikties privāto tiesību fiziskas vai juridiskas personas, kuru zemes īpašumi atrodas Preiļu novada administratīvajā teritorijā, un kuros fikseta latvāņa izplatība vismaz 0,1 ha platībā vai latvāņa audze ar vismaz 20 augu kopām.

Iesniegtos Grantu pieteikumus komisija izskata to iesniegšanas secībā, kamēr pieejami kārtējā gadā apstiprinātie pašvaldības budžeta līdzekļi. Tiesa, atsaucība līdz šim ir kūtra – 2024. gadā pieteicās trīs personas, 2025. gadā vēl divas, bet 2026. gadā pagaidām pieteikusies viena persona.

Tiek veikts arī informatīvs un skaidrojošs darbs, sniedzot informāciju sociālajos tīklos, pagastos to dara pagastu pārvaldes vadība un Preiļu novada pašvaldība. Tāpat tiek sūtītas brīdinājumu vēstules un atgādinājumi, un šogad jau ir manāma atgriezeniskā saite, kad brīdinātās personas sāk interesēties un veikt ierobežošanas pasākumus savās teritorijās. Iespējams, šogad tiks skatīta likumā noteikto administratīvo sodu piemērošana.

Ja latvāņi ir blakus īpašumā, vispirms jāvērsas pie šīs teritorijas īpašnieka. Ja tas nav iespējams, jāinformē pagasta pārvaldes vadība un Preiļu novada pašvaldība. Tāpat arī par konstatētajām latvāņu audzēm iedzīvotāji var ziņot VAAD vai reģistrēt tās VAAD uzturētajā kultūraugu uzraudzības valsts informācijas sistēmas kartē.

Pašvaldības redzeslokā ir ne tikai latvāņi, bet arī citas invazīvas un ekosistēmu apdraudošas augu sugas, piemēram, daudzlapu lupīna, Kanādas zeltslotiņa, puķu sprigane un vārpainā korinte. Cīņa ar šīm sugām primāri tiek integrēta ikdienas apsaimniekošanas darbos – regulāri veicot pašvaldības teritoriju un ceļmalu pļaušanu pirms šo augu sēklu nogatavošanās, tādējādi ierobežojot to dabisko izplatību. Pašvaldība pastāvīgi seko līdzī valsts mēroga vadlīnijām un zinātnieku rekomendācijām jaunāko ierobežošanas metožu ieviešanai.”

Par Latviju bez latvāņiem!

VAAD tīmekļvietnē lasāms, ka, ja jūsu zemē aug latvānis, jums kā zemes īpašniekam vai tiesiskajam valdītājam ir pienākums iesniegt konkrētu normatīvajos aktos noteiktu informāciju par invadēto teritoriju un plānotajiem Sosnovska latvāņa ierobežošanas pasākumiem par vismaz turpmākajiem pieciem gadiem. Saskaņā ar Sugu un biotopu aizsardzības likuma 30.1 pantu par invazīvo augu sugu audzēšanu, kultivēšanu, transportēšanu, izplatīšanu vidē, izplatīšanās pieļaušanu, kā arī ierobežošanas pasākumu neīstenošanu un vairošanās pieļaušanu zemes īpašniekam, lietotājam vai valdītājam var tikt piemērots administratīvais pārkāpums: no brīdinājuma līdz naudas sodam:

- privātpersonām – brīdinājums vai naudas sods līdz 1500 eiro;
- juridiskām personām – brīdinājums vai naudas sods līdz 3000 eiro.

Ja jums ir informācija par vietu, kas invadēta ar latvāni un nav uzmērīta (nav redzama kartē) vai, tieši pretēji, – par vietu, kur latvānis jau iznīcināts, to var iesniegt VAAD, sazinoties ar tuvāko VAAD reģionālo nodaļu (Latgales reģionālās nodaļas kontaktinformācija: tālr. 65444113 un 29262034, e-pasta adrese latgale@vaad.gov.lv) vai iesniedzot informāciju elektroniski, aizpildot attiecīgo veidlapu internetā.

Lai atpazītu konkrēta latvāņa sugu, nepieciešamas specifiskas zināšanas, turklāt vietām atrodami arī dažādu sugu krustojumi, tāpēc augu sugu noteikts eksperti. Lai ekspertiem atvieglotu konkrētās sugas precīzu atpazīšanu, fotografējot jāņēmina iespējami labi parādīt latvāņu lapas un ziedus.

Sīkāka informācija – www.vaad.gov.lv/lv/par-latviju-bez-latvaniem.

INTERESANTI

- 2021. gada Dabas koncertzāles (tas ir multimediju pasākums, kas apvieno dabu, mūziku, zinātni un mākslu, piedāvājot interaktīvus un krāšņus pasākumus vides izziņai un ilgtspējīgas domāšanas veicināšanai) varoņi bija invazīvas sugas, tostarp latvānis. Tās varēja iepazīt, izstaigājot 15 vides objektus visā Latvijā un iepazīstoties ar tiešsaistē sagatavotiem izziņas materiāliem, kā arī varoņiem veltīto koncertfilmu, kuru var noskatīties tīmekļvietnē www.dabaskonzertzale.lv/notikumi/2021-invasivus.
- LIFE Integrētā projekta «Natura2000 aizsargājamo teritoriju pārvaldības un apsaimniekošanas optimizācija» LIFE19 IPE/LV/000010 ietvaros radīta īsfilma sērija «Trauksme dabā. Invazīvas sugas pārņem Latviju», kas iepazīstina ar sešām Latvijas dabas daudzveidībai bīstamām invazīvajām sugām. Filmas aplūkojamas šeit – ej.uz/trauksmedaba.
- Aktīvākie latvāņa sēklu izplatītāji ir putni, vējš, tekošs ūdens, augsnes apstrādes mašīnas un floristi.
- Latvijā šobrīd ir fiksētas 35 invazīvo augu sugas un 21 dzīvnieku suga.

Latvāņu statistika Latgales reģionā (VAAD dati uz 31.12.2025.): Krāslavas novadā – 1110,43 ha; Rēzeknes novadā – 569,23 ha; Augšdaugavas novadā – 397 ha; Ludzas novadā – 333,05 ha; Preiļu novadā – 214,7 ha; Līvānu novadā – 9,48 ha; Balvu novadā – 3,7 ha; Rēzeknē – 2,82 ha; Daugavpilī – 0,99 ha; KOPĀ – 2641,4 ha. ■

Izmantoti VAAD materiāli, kā arī informācija no tīmekļvietnēm <https://ozols.gov.lv> un www.neogeo.lv, publicitātes un Janas Skrivļas-Čeveres foto

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». Par projekta raksta «Ne visa laba jāņuzāle jeb nedod latvānim mazo pirkstiņu» saturu atbild SIA «Vietējā».

MAF
Mediju atbalsta fonds